BH ISTRAŽIVAČKI CENTAR
ZA IZGRADNJU ZAJEDNICE ZAJEDNIČKE BUDUĆNOSTI ČOVJEČANSTVA

IMRAN NAKIĆ

Od apokalipse do utopije: *Dvije filozofije umjetne inteligencije*

Umjetna inteligencija nije samo tehnološka revolucija već i ogledalo filozofskih i političkih vizija čovjeka, društva i budućnosti.

U svom posljednjem intervjuu, najistaknutiji fizičar 21. stoljeća, Stiven Hoking (Stephen Hawking) rekao je da bi "razvoj generalne umjetne inteligencije (AGI) mogao biti kraj ljudske civilizacije" (BBC, 2014). Nedugo nakon ove izjave Nobelovac, i jedan od najznačajnijih istraživača umjetne inteligencije, Džefri Hinton (Geoffrey Hinton) rekao je da su "moderni modeli umjetne inteligencije već dosegli nivo svjesnosti", kao i da ćemo se "morati pomiriti s tim da inteligencija nije isključivo biološkog porijekla" (Big Technology, 2026). Kako bismo ovu sliku malo zakomplicirali i ilustrirali razlog zbog kojeg je i opšta javnost zbunjena razvojem umjetne inteligencije citirat ćemo i Elona Maska (Elon Musk) "Razvoj umjetne inteligencije rezultirat će izobiljem za sve" vodeći do vremena "u kojem će svako imati šta god pomisli" (The Economist, 2026). Ovakve i slične, međusobno kontradiktorne izjave postale su učestale, u najvećoj mjeri, kod istra-

živača i direktora američkih tehnoloških kompanija, iz Silikonske doline (Silicon Valley). S druge strane, Kina ima puno pragmatičniji, ali i optimističniji pristup razvoju i budućnosti korištenja umjetne inteligencije. Jedan od razloga različitim pristupima razvoja umjetne inteligencije, koja predstavlja početak 4. industrijske revolucije, jeste činjenica da razvoj ove tehnologije ima duboko filozofske osnove, za razliku od dosadašnjih industrijskih revolucija koje su bile usmjerene isključivo ka podizanju produktivnosti, trenutna industrijska revolucija nema za cilj zamjenu čovjeka kao subjekta koji radi, već zamjenu čovjeka kao mislećeg subjekta. Ova tendencija je puno izraženija u zapadnim zemljama, a razlog tome jeste duga filozofska tradicija koja je svijest čovjeka sve više i više apstrahovala, dok u konačnici nije preovladalo mišljenje da je ljudska svijest samo veoma kompleksan algoritam za rješavanje širokog obima problema. S druge strane, kineska filozofija nije prošla kroz ove faze filozofije prirodnih nauka i analitičke filozofije, što čini njihovo shvatanje ljudske svijesti, a samim tim i pristup razvoju umjetne inteligencije veoma različitim u odnosu na Zapad. Osim različitog shvatanja čovjeka kao svjesnog bića, postoji i značajna razlika u shvatanju čovjeka kao pojedinca u odnosu na kolektiv (državu) i koju ulogu u izgradnji društva ima pojedinac, a koju država. Sistem na Zapadu je individualističko-hiperkapitalistički, gdje privatni kapital igra primarnu ulogu u državi, i za cilj ima povećanje prihoda, u Kini je pristup razvoju potpuno drugačiji i u fokus stavlja dobrobit stanovništva, i to ne samo stanovništva Kine, već globalne zajednice. Dovoljno je citirati s jedne strane Pitera Tila (Peter Thiel), direktora Palantira i, vjerovatno, najutjecajnijeg čovjeka u Americi koji tvrdi da "monopol nije patologija ili izuzetak, već mjerilo uspjeha bilo kojeg biznisa" (Thiel, P., & Masters, B. 2014), te s druge strane predsjednika NR Kine, Xi Jinpinga koji kaže da "razvoj umjetne inteligencije ne treba biti solo performans jedne države, već simfonija internacionalne saradnje" (Xinhua, 2026). U nastavku eseja upoznat ćemo se sa historijom razvoja filozofske i naučne misli, kako na Zapadu, tako i u Kini, te analizirati kako su te razlike dovele do razlika u pristupu razvoju i implementaciji umjetne inteligencije. Osim toga, govorit ćemo o značaju diverzifikacije tehnologije kao jednom od sredstava u borbi protiv hegemonije Zapada, kako u tehnološkoj tako i u epistemološkoj sferi.

OD ANTIČKE GRČKE DO AGI

Za bilo kakvu ozbiljnu analizu Zapadne misli potrebno je, naravno, početi - gdje drugo nego u - Antičkoj Grčkoj. Ona je bez sumnje kolijevka u kojoj je nastala i ozbiljno se razvila misao Zapada, kako filozofska, tako i u dobrom dijelu, naučna. Kako bismo razumjeli položaj čovjeka u prirodi, u odnosu na biljke i životinje, i vidjeli šta je to što ga izvdaja iznad ova dva carstva, barem u poimanju starih Grka, potrebno je okrenuti se Aristotelu. On je upotrebio riječ "psyche" (duša) kako bi napravio razliku između živog i neživog svijeta. Zatim je, u svojim razmišljanjima otišao korak dalje te unutar živog svijeta napravio dodatnu podjelu, pa su tako biljke imale vegetativnu dušu, životinje vegetativnu i osjetilnu, a ljudi pored ove dvije duše, imali i racionalnu (Aristotel, *De Anima*). Već ova podjela nam daje uvid u to koje su ljudske osobine bile cijenjene u začetcima Zapadne misli, a to je racio, odnosno um. Nešto kasnije vidjet ćemo sličnu podijelu duša u kineskoj kulturi, s velikom razlikom u tome čemu se pridaje značaj pri razlikovanju čovjeka od ostatka živog svijeta. Nedugo nakon Aristotela, Hipokrat je otišao korak dalje

i locirao organ koji je zaslužan za čovjekov racio, ali i za sve drugo što čovjeka čini čovjekom. Za Hipokrata, taj organ je bio mozak, te je to predstavljalo zaokret od kardiocentričnog pristupa svijesti koji je do tada bio ustaljen u Grčkoj. On je rekao da "u mozgu, i isključivo u mozgu nastaju naša sreća i užici, kao i naša patnja, bolovi, tuga i suze… mozak je organ koji ima najveću moć," (Hippocrates, *On The Sacred Disease*). Ova hipoteza otvorila je vrata različitim tumačenjima, kako dualističkim (um-tijelo), tako i funkcionalističkim (poistovjećivanja uma sa mozgom). Upravo sa Dekartom (Descartes), dualistička podijela um-tijelo dolazi do potpunog izražaja i predstavlja jedan od najznačajnijih momenata u Zapadnoj civilizaciji. Dekart je prvo podijelio živi svijet, te je smatrao da je isključivo čovjek svjesno biće, dok se životinje mogu smatrati nekom vrstom robota (automaton), koje isključivo mehanički reaguju na podražaje iz okoline. Osim toga, podijelo je i supstancu univerzuma na dvije vrste što je dovelo do um-tijelo dualizma. Ova podjela uključivala je *res extensa*–supstancu koja zauzima fizički prostor u univerzumu i koja se ponaša mehanički (npr. ljudsko tijelo) te *res cogitans*–"supstancu" koja je nematerijalna, ne zauzima prostor, nevidljiva je i nedjeljiva, i to je uključivalo svijest, dušu, misli, emocije (npr. ljudski um). Ovakav pristup je otvorio vrata "mehanizaciji" univerzuma, koja će u narednim godinama biti sve izraženija, dok u konačnici za rezultat ne bude imala potpuno poistovjećivanje univerzuma, a sa njim i čovjeka, sa nekom vrstom mehanzima, najprije sa mehaničkim satom, a zatim sa parnim strojem, u zavisnosti koja tehnologija je, u određenom periodu, bila dominantna. Veliki doprinos ovakvom razmišljanju imali su, naravno, Galileo Galilej i Njutn (Newton), koji su matematičkom formalizacijom zakona o kretanjima tijela dali i teorijske temelje za razumijevanje univerzuma kao u potpunosti predvidljivog mehanizma kojeg je moguće opisati kao sistem linearnih uzroka i efekata. Ovo razmišljanje je nedugo nakon formalizacije zakona za gravitaciju eksplicirao francuski matematičar i filozof Simon Laplas (Laplace), koji je rekao da ukoliko bi postojao "demon" sa neograničenim umom, i ako bi znao početne uslove i brzine svake od čestica u univerzumu, mogao bi znati sve što se dešava u svakom trenutku i svakom dijelu univerzuma. Iako je sa razvojem kvantne mehanike ovakvo razmišljanje postalo neutemeljeno, neki naučnici na Zapadu još uvijek misle da će povećavanjem kompjutacijske moći data centara omogućiti nastanak superljudske svijesti i stvoriti "boga u čipu". Nakon potpune mehanizacije univerzuma za vrijeme Prosvjetiteljskog perioda u Europi, i čovjek je doživio istu sudbinu u djelu francuskog filozofa i doktora Ofrej de L'Metrieja (Offray de La Mettrie) pod nazivom *Man a Machine,* zatim je Paskal (Pascal) počeo koristiti metaforu kalkulatora kako bi opisao svijest životinja i ljudi, što je napravilo pogodno tlo za tumačenje uma kroz metaforu kompjutera. Potrebno je bilo sačekati svega nekoliko stoljeća i tehnološki napredak koji bi omogućio da se sa tumačenja univerzuma i čovjeka kao mašine pređe na tumačenje univerzuma i čovjeka kao kompjutacijskih strojeva, a dualistički pristup da poprimi

Neki naučnici na Zapadu još uvijek misle da će povećavanjem kompjutacijske moći data centara omogućiti nastanak superljudske svijesti i stvoriti "boga u čipu"

U konfucijanskoj filozofiji, čovjek je bio različit od ostatka živog svijeta jer je imao osjećaj za pravdu, odnosno moral, i to, a ne racio, je ono što ga je izdvajalo

novo ruho, u smislu podijele na hardver i softver. Zaista, zaokret ka ovakvom mišljenju desio se u prvoj polovini 20. stoljeća, a za to je najzaslužniji britanski matematičar i jedan od tvoraca nauke o kompjutaciji (*computer science*) Alan Turing. On je zamislio nešto što će se kasnije nazvati "Univerzalna Turingova mašina", teoretski model kompjutera koji može izvesti bilo koju moguću matematičku kompjutaciju, prateći set pravila, odnosno algoritam. On je, također, pokazao da materijal u kojem se dešava taj proces nije od značaja, jer logika procesa ostaje ista - neovisno o materijalu. Tako je otvorio mogućnost razmišljanja da materijal od kojeg je sačinjen ljudski mozak ne igra nikakvu ulogu u svjesnosti čovjeka, već je ono bitno - procesuiranje informacija, odnosno predstavio je razmišljanje kao proces algoritamski uslovljenog manipulisanja simbolima. Za posljednji korak i cementiranje zapadne filozofske misli u smjeru razmišljanja o svijesti kao o kompjutacijskom procesu zaslužan je filozof Hilari Putnam (Hilary Putnam). Putnam je, u skladu sa dugom kartezijanskom tradicijom, podijelo um i mozak na softver i hardver, Koristeći se Turingovim konceptima, pretpostavio je da je mozak, ništa drugo do veoma kompleksna "Turingova mašina", a mentalna stanja (emocije, vjerovanja, razmišljanja…) su definisana isključivo njihovom funkcijom - načinom na koji primaju i obrađuju podatke koristeći interna pravila (algoritme). Upravo ovo je bio period začetka prvih razmišljanja o konceptu umjetne inteligencije, šta ona treba da predstavlja, kako o njoj razmišljati i u kojem smjeru i kako je razvijati. Stoga nas ne treba čuditi opsesija istraživača i direktora najvećih kompanija Silikonske doline za postizanjem svijesti na čipu, svijesti, koja će prevazići ljudsku i možda nas uništiti, kako to misli Hoking, ili nas uvesti u dugo obećavane utopijske vrtove, kako to misli Mask.

DAO KOJI SE MOŽE ALGORITMIZIRATI NIJE DAO

Da bismo osvijestili razliku u poimanju čovjeka u Antičkoj Grčkoj i drevnoj Kini, podsjetit ćemo se da je čovjek bio poseban u odnosu na ostatak živog svijeta utoliko što je bio racionalano biće. S druge strane, u konfucijanskoj filozofiji, čovjek je bio različit od ostatka živog svijeta jer je imao osjećaj za pravdu, odnosno moral i to, a ne racio, je ono što ga je izdvajalo. U daljem razvoju kineske misli, filozofi su čak i anorganskoj materiji pridavali određene osobine duha/duševnosti (*qi*). Poimanje čovjeka kao moralnog, a ne isključivo racionalnog, možda je i najveći razlog što kineska filozofija nije pokušavala pretjerano da apstrahuje i razlaže ljudsku svijest, pa samim tim nisu ni došli do nivoa redukcionizma koji je na Zapadu kulminirao mišlju da je ljudska svijest u suštini ništa drugo do algoritam za rješavanje širokog polja problema. Drugi razlog zbog kojeg su kineska i filozofija Zapada toliko različite jeste tendencija da se važnosti u zapadnoj filozofiji pridavala supstanci, pristup koji je započeo Demokritovom atomističkom školom, dok je u kineskoj filozofiji pažnja bila usmjerena na odnose, između supstanci, odnosno na procese. Ova filozofija se najbolje može uočiti u kineskim

konceptima pet elemenata; voda, vatra, drvo, metal, zemlja. Citirat ćemo jedno od temeljnih djela konfucijanskog kanona, Shu Ching ili Knjigu dokumenata: "Što se tiče pet elemenata, prvi se zove Voda, drugi Vatra, treći Drvo, četvrti Metal, a peti Zemlja. Voda je ona kvaliteta Prirode koju opisujemo kao ono što kvasi i spušta se. Vatra je ona kvaliteta koja žari i uzdiže se. Drvo je ona kvaliteta koja omogućava postojanje zakrivljenih i pravih ivica, Metal je ona kvaliteta koja dopušta može ispuniti kalup, zatim postati tvrda. Zemlja je ona kvaliteta koja dopušta sijanje i prikupljanje plodova" (Ronan, Colin A. 1978). U ovom citatu vidimo da fokus nije na pet elemenata kao na pet različitih, fundamentalnih supstanci, već na pet fundamentalnih procesa. Treća značajna razlika jeste u poimanju univerzuma u cijelosti. Vidjeli smo da se u zapadnoj tradiciji univerzum, pogotovo nakon nakon prosvjetiteljskog perioda posmatrao kao, najprije mehanički sat, zatim kao parna mašina, te naposlijetku kao veliki kompjuter. S druge strane, u kineskoj filozofiji poimanje univerzuma je bilo holističko, dakle nije podlijegalo redukcionizmu i atomiziranju, te se univerzum posmatrao kao veliki organizam i na taj način sličan čovjeku (ekvivalencija između mikrokosmosa i makrokosmosa), a ne čovjekovim tehnološkim dostignućima, kao što je to bio slučaj u filozofskoj tradiciji Zapada. U tom smislu, kineska filozofija je prednjačila barem milenijum u odnosu na zapadnu, gdje se metafora organizma počela primjenjivati tek u 18. stoljeću u filozofiji Lajbnica (Leibniz) u njegovom seminalnom djelu *Monadologija.* Ono što je interesantno je da je ovo djelo nastalo nakon upoznavanja Lajbnica sa kineskom literaturom, čiji je bio veliki fan, a koja je u Evropu došla sa povratkom Jezuita sa misija u Kini. Značajniji pokušaji populariziranja metafore organizma za univerzum se nalaze u djelima biologa Josepha Needhama, koji je, interesantno je, bio i sinolog te napisao nekoliko tomova o kineskoj filozofiji i nauci. Već smo vidjeli da je tokom većine historije Zapadne misli, dominirao pogled na svijet kao mehanički sat ili mašinu vođenu linearnom sekvencom uzroka i posljedica. Ovo se promijenilo tek u 20. stoljeću, sa revolucijom u mišljenju jednakom onoj koju je pokrenula kvantna mehanika. Tu revoluciju donijela je grana nauke poznata kao kibernetika, čiji je osnivač bio Norber Viner (Wiener). Na krilima ove revolucije postavljeni su temelji za razvoj umjetne inteligencije, robotike, ali i organskog pristupa biologiji. Kada je u pitanju kineska filozofija, kibernetičko, odnosno sistemsko razmišljanje datira barem od knjige *Zhuang Zi,* jednog od najvećih taoističkih klasika iz 4. stoljeća p.n.e. Pa se tako u *Zhuang Zi* o ljudskim organima govori na sljedeći način "Koji od njih smatrati najbitnijim? Da li neke cijeniš više od drugih, ili ih vidiš jednakim? Da li su svi sluge? Da li su ove sluge u nemogućnosti da kontrolišu jedni druge, da li trebaju gospodara? Ili su i sluge i gospodari, u zavisnosti od potrebe?" (Ronan, Colin A. 1978). Na ovom primjeru se očigledno vidi razmišljanje koje je određeno od linearnog pristupa uzroku i posljedici, već se o organizmu govori kao o sistemu cikličnih uzroka i posljedica, gdje svaki organ može biti uzročnik efekata u organizmu, ali i objekat djelovanja drugih organa i drugih skala organizacije (ćelija, organizam…).

Za kraj, da rezimiramo razliku u filozofijama Kine i Zapada, i da na taj način osvijestimo razloge velikog uspjeha Kine, ne samo u umjetnoj inteligenciji, nego i u

Kineska misao je uvijek veću važnost pridavala procesima i njihovim odnosima, dok se Zapadna misao fokusirala na supstancu kao fundament postojanja

robotici i biotehnologiji, njihovom razvoju, regulaciji i implementaciji. Prvo: kineska filozofija, za razliku od zapadne, čovjeka poima kao, prvenstveno, **moralno**, a ne racionalno biće. Drugo: kineska misao je uvijek veću važnost pridavala procesima i njihovim odnosima, dok se zapadna misao fokusirala na supstancu kao fundament postojanja. Treće: Kina ima puno dužu tradiciju razmišljanja o univerzumu kao o živom organizmu, dok je na Zapadu ta misao kraća i još je daleko od statusa uvažene u akademskim krugovima. Posljednja razlika jeste, kao što smo vidjeli, puno duža tradicija razmišljanja o svijetu kao sistemu, što je vjerovatno posljedica organističkog viđenja univerzuma.

HEGEMONIJA ILI PLURALIZAM

Nakon historijskog pregleda filozofskih misli, kako zapadne civilizacije tako i u Kini, vrijeme je da vidimo na koji način se te razlike očituju u razvoju i implementaciji umjetne inteligencije. Na razvojni dio najveći uticaj ima filozofsko-naučna pozadina, dok na implementaciju više utiče filozofsko-politička misao. Iako značajno simplificirana, ova podjela može poslužiti za lakše razumijevanje ostatka teksta. Ograničenost opsega eseja ne dopušta opsežnije praćenje razvoja političke misli i ideje, koja je proizvod filozofskih sistema ali i naučnih činjenica interpretiranih unutar tih sistema. Zbog konciznosti, reći ćemo samo da Zapad, na čelu sa Sjedinjenim Državama, jeste hiperkapitalistički, odnosno tehnofeudalistički sistem - o kojem je Janis Varufakis (Yanis Varoufakis) iscrpno pisao u istoimenom djelu *Tehnofeudalizam* (2023). S druge strane, politički sistem u NR Kini poznat kao "Socijalizam sa kineskim karakteristikama", u fokusu ima razvoj i dobrobit svih stanovnika Kine, ali i globalne zajednice. Tehnološka "utrka" ne ogleda se samo u razvoju novih modela umjetne inteligencije, već zavisi od više elemenata koji čine usko integrisani sistem. Elementi koji ga čine su : a) energija, b) hardver, c) podatkovni (data) centri, d) softver, i e) aplikacije. Svaki od navedenih je nezaobilazni dio sistema, i svaki je u svom razvoju inspirisan filozofskom i političkom mišlju. U nastavku ćemo se posvetiti svakom od navedenih elementa i vidjeti na koji način se razlikuju pristupi na Zapadu u odnosu na one u Kini.

S obzirom na značajnu potrošnju energije za korištenje umjetne inteligencije, ona je jedan od najbitnijih elemenata u razvoju i primjeni umjetne inteligencije. Na ovom polju Kina je ubjedljiv svjetski lider, proizvodeći, trenutno, dva puta više energije od SAD-a (Deep Trakker, 2026). Ključno je reći da je većina novododanog energetskog kapaciteta u Kini zelena energija, odnosno solarne i vjetrofarme, te hidroenergija i, ništa manje značajna, nuklearna energija u izgradnji, u kojoj je Kina također na prvom mjestu globalno sa 39 nuklearnih reaktora koji su trenutno u izgradnji (The B1M, 2026). Razlozi za rapidnu izgradnju solarnih i vjetrokapaciteta u Kini jesu upravo uslovljeni razlikama u sistemima upravljanja na Zapadu (konkretno, u SAD-u) i u Kini. O razlozima zašto kapitalistički sistemi ne mogu i ne žele da grade solarne i vjetroelektrane mogu se naći u knjizi Breta Kristofersa (*The Price is Wrong*, 2024). Amerika ne samo da zaostaje u izgradnji novih energetskih kapaciteta, već i oni koji se naprave (uglavnom gasne turbine) koriste fosilna goriva kao izvor energije, što je naišlo na veliko nezadovoljstvo tamošnjeg stanovništva (Scientific American, 2026).

Sljedeći element potreban za umjetnu inteligenciju jeste hardver, odnosno veliki broj čipova i to u prvom redu GPU (*Graphic processing units*) čipova. Kada su u pita-

nju najmoderniji i najjači čipovi ovog tipa oni su skoro u potpunoj kontroli američke kompanije Nvidia, koja je pod pritiskom predsjednika Donalda Trampa (Trump) prestala izvoziti svoje najmodernije čipove u Kinu (US Congres, 2025). Osim zabrane izvoza najmodernijih čipova, SAD su zabranile i izvoz litografskih mašina potrebnih za proizvodnju tih čipova, iako firma o kojoj se radi, ASML, i koja ima potpuni monopol na tržištu litografskih mašina, uopšte nije američka kompanija, već nizozemska (Reuters, 2026). Međutim, Kina je posvetila veliku količinu resursa na rješavanju ovih problema i prvi prototipovi litografskih mašina potrebnih za proizvodnju najmodernijih čipova su već napravljeni. Uz to, zbog skoro pa neograničene energije kojoj kineske kompanije imaju pristup, u mogućnosti su da koriste veći broj manje naprednih i manje efikasnih čipova kako bi dobili kompjutacijsku mogućnost najmodernijih čipova. Element direktno vezan za hardver su data centri, koji služe za skladištenje i obradu informacija i koji su sačinjeni od hiljada i stotine hiljada GPU čipova. Zbog problema sa ogromnim utroškom energije i vode potrebne za hlađenje ovih centara, te zbog ogromne buke koju prave, veliki broj građana SAD-a izrazio je nezadovoljstvo te aktivno učestvuju u blokiranju pravljenja novih data centara (CNN, 2026). S druge strane, Kina je, kao što smo vidjeli, riješila problem energije, dobijajući je iz zelenih izvora. Što se tiče hlađenja data centara, neki se već grade pod vodom kako bi se izbjegla potreba korištenja velike količine pitke vode, time je zagađujući (The Guardian, 2026). Također, većina data centara se gradi u sjeverozapadnom dijelu Kine, koji je bogat sunčevom i vjetroenergijom, ali zbog pustinjskog reljefa veoma rijetko naseljen, tako da data centri ne smetaju ljudskim aktivnostima. Ovaj model Kina naziva "Istok - informacija, Zapad - kompjutacija" (*East data, West compute*) (Huawei, 2022). Ograničen pristup hardveru (GPU čipovi) natjerao je Kinu da posveti značajne napore u razvoj četvrtog elementa uz razvoj umjetne inteligencije, softvera, koji po svojoj efikasnosni prevazilazi one na Zapadu, pa su tako kineski modeli puno efikasniji i jeftiniji što ih čini privlačnijim za korištenje ne samo zemljama "globalnog Juga", već i kompanijama na u Americi, kao što je naprimjer kompaniji AirBnB (Forbes, 2026).

> Tehnološka "utrka" ne ogleda se samo u razvoju novih modela umjetne inteligencije, već zavisi od više elemenata koji čine usko integrisani sistem

Posljednji, i u medijima najpopularniji, faktor u razvoju umjetne inteligencije jeste, naravno, njegova primjena. Ovaj element je, vjerovatno, najrazličitiji u Kini i na Zapadu, a razlog tome leži u potpuno različitom filozofskom pristupu koji gaje dvije civilizacije, što smo mogli i vidjeti u prethodnim stranicama. Na Zapadu, razvoj umjetne inteligencije, trenutno, ima puno više *simboličan* i skoro pa mističan značaj, te se značajno vrijeme ulaže u razgovore i debate, da li će i kada modeli umjetne inteligencije postati svjesni, i kada će prevazići čovjeka u njegovim mogućnostima i postati nešto nalik božanstvu. Već smo vidjeli razmišljanje Džefrija Hintona, jednog od vodećih istraživača na polju umjetne inteligencije. Međutim, slična razmišljanja imaju i kognitivni naučnici, ali čak i naučnici koji se bave evolucionom biologijom, u prvom redu Ričard Dokins (Richard Dawkins). S obzirom na ovu opsesiju "svjesnim modelima", najveći fokus u istraživanju i u medijima na

Zapadu, naravno su dobili LLM-ovi (Veliki jezički modeli), koji zbog manipulacije jezika najviše liče nečemu svjesnom. Međutim, upotreba ovakvih modela u industriji je relativno limitirana, te se u SAD, predvođeni kompanijom Palantir, trenutno koriste u ratne svrhe (Al Jazeera, 2026), te u svrhe dinamičkog mijenjanja cijena u tržnim centrima, kako bi na osnovu podataka o kupcu, mogli prilagoditi cijenu da bi povećali profit kompaniji (The Guardian, 2026). Ovo su skoro pa usputne upotrebe umjetne inteligencije, dok je najveći fokus na pravljenju umjetne generalne inteligencije (AGI) i prevazilaženju ljudskih mogućnosti. Sve velike američke kompanije ovo imaju kao centralni fokus svog djelovanja. Pored toga, većina modela umjetne inteligencije razvijenih na Zapadu su u svojim najboljim verzijama, nedostupni, širim masama. Najsvježiji i najsnažniji primjer jeste restrikcija Antropikovog (Anthropic) najjačeg modela Fable 5 za sve države van SAD-a, i taj potez je izazvao veliku brigu u svim državama koje su smatrale Ameriku za svog saveznika.

Svi kineski modeli su otvoreni, te ih svako može koristiti potpuno besplatno, čak i najjače modele, te ih može skinuti i softverski prilagođavati za namjene svoje kompanije. Ovaj potez je, naravno, naišao na veliko odobravanje globalne zajednice

S druge strane, svjedočimo potpuno drugačijem pristupu umjetnoj inteligenciji kada su u pitanju kineske kompanije, ali i kineska vlada. Svi kineski modeli su otvoreni, te ih svako može koristiti potpuno besplatno, čak i najjače modele, te ih može skinuti i softverski prilagođavati za namjene svoje kompanije. Ovaj potez je, naravno, naišao na veliko odobravanje globalne zajednice. Osim toga, nepostojanje opsesije za razvojem "svjesnog modela" otvara Kini mogućnost da istražuje druge načine istraživanja i upotrebe softvera, ali i druge načine implemenatcije modela umjetne inteligencije u svakodnevne živote građana Kine. Ovo se očituje u "AI+" inicijativi koja podstiče kompanije da implementiraju umjetnu inteligenciju u svoje poslovanje kako bi olakšali posao ljudima, ali i povećali efikasnost i pouzdanost određenih procesa, te ih u konačnici, učinili jefitnijim (Xinhua, 2025). Kada su u pitanju LLM-ovi, Deepseek je razvio modele koji su namijenjeni upotrebi u medicini, i pomažu u dijagnostici i preporuci toka liječenja, najzapaženija je upotreba kod onkoloških pacijenata. Pored toga, koriste se i u agrikulturnom sektoru, međutim tu se ne koriste isključivo LLM modeli već i modeli svijeta (*World Model*) i modeli sa rekursivnim učenjem (*Recursive Learning Model*) pomoću kojih se omogućava upotreba autonomnih dronova i robota u poljoprivredne svrhe. Osim toga, ova dva modela se koriste kako i u svrhe autonomizacije rudarskih poslova, i prevoza rude, ali i u svrhe automatizacije manufakturne industrije, rezultirajući na kraju fenomenom poznatim kao "mračne fabrike" (*Dark Factories*) zbog činjenice da nema potrebe za paljenjem svjetala, jer u njima nema uopšte nema potrebe za radom ljudi (Xinhua, 2026).

Kako bismo još jednom potcrtali i naglasili utjecaj filozofije na, sa jedne strane monopolističko-hegemonistički pristup, a sa druge strane otvoreni i pluralistički pristup, vrijedi citirati Nika Lenda (Nick Land), jednog od ideologa Silikonske doline,

kada kaže da "istinska jednakost nema nikakvo uporište u realnosti, osim kao njena sistematska negacija. Nasilje genocidne skale bi bilo potrebno izvršiti kako bi se barem približilo praktičnom egalitarnom programu" (*The Dark Enlightment*, 2012).

Jasna je poveznica Lenda sa Aleksom Karpom (Alex Karp), izvršnim direktorom Palantira, čovjekom kojem je Nik Lend jedan od intelektualnih uzora, kada Karp kaže da "želimo i trebamo da ova država [Amerika] bude najjača i najbitnija država na svijetu" (France24, 2025). Da razliku još jednom učinimo očitom, citirat ćemo Konfucija: "Gospodin traga za harmonijom, a ne uniformnošću; sitan čovjek traga za uniformnošću, ne harmonijom" (*Analekti, Knjiga 13*). Ovo razmišljanje dolazi do izražaja u obraćanju predsjenika NR Kine, Xi Jinpinga na forumu Šangajske organizacije za saradnju (SCO), koji je rekao da je "potrebno imati pristup orijentisan prema djelima i prema dobrobiti čovječanstva, zajedno se zalagati za jednak i pravedan multipolarni svijet, učiniti globalno upravljanje jednakim i pravednim i graditi zajednicu sa zajedničkom budućnošću čovječanstva" (Xinhua, 2026).

ŠARENIJE JE INTERESANTNIJE

U decembru 2025. na čelu sa SAD-om osnovan je savez pod nazivom Pax Silica. Ovaj savez za cilj je imao osiguravanje lanca sirovina za proizvodnju poluprovodnika korištenih u čipovima, kao i lanca snabdijevanja minerala rijetke zemlje (*rare earth minerals*) kako bi smanjili ovisnost o kineskim lancima (US Departmant of State, 2025). Međutim, nedugo zatim, ovaj savez je postao sredstvo ucjenjivanja drugih zemalja koje u željele imati prijateljske odnose, i biti članice Pax Silica, ali i WAICO-a (World AI Cooperation Organization), osnovanog u Kini u julu 2026. sa ciljem kooperacije u razvoju i implementaciji umjetne inteligencije na globalnom nivou (Xinhua, 2026). Nedavno je američki State Departmant rekao da će države članice morati birati između Pax Silica i WAICO, uz riječi "ako niste sa nama onda ste protiv." Ovaj potez dovodi Kazahstan, članicu obje organizacije, ali i bilo koju drugu državu koja teži neutralnom statusu, u veoma težak položaj. S druge strane, cilj WAICO-a jeste omogućavanje svim zemljama, pogotovo onim globalnog Juga, jednake prilike za razvoj umjetne inteligencije i njegove sigurne i regulisane implementacije u svakodnevni život građana, kao i u operacije industrije. Zašto ovo spominjemo i zbog čega je ovo bitno?

Kako bi mogli pričati i istinski jednakom i multipolarnom svijetu od ključnog je značaja omogućiti dvije stvari, a to su tehnološki i epistemološki, odnosno misaoni diverzitet. Ova dva koncepta su nedavno popularizovana u djelima filozofa Yuk Huija *Recursivity and Contingency* (2019), *Art and Cosmotechnics* (2021) i *Machine and Sovereignity* (2024), a svoje porijeklo vuku još od naučnika i filozofa Vernadskog i njegovog djela *The Biosphere* (1926) kao i filozofa Teilhard de Šardina (Pierre Teilhard de Chardin), koji su spominjali koncept noosfere kao sveukupnosti ljudske misli. (*The Phenomenon of Man*, 1955)

Tehnodiverzitet zagovara više različitih pristupa tehnologiji, njenom razvoju i implementaciji. Pristupa koji su u skladu sa tradicijom i kulturom država i naroda koji će tu tehnologiju razvijati i upotrebljavati. Trenutna situacija je potpuno drugačija. S obzirom na dugu dominaciju yapadnog načina razmišljanja, koji je postao ustaljen zbog njihovih kolonijalnih osvajanja, sadašnji pristup jeste monotehnološki, što dovodi do mnogih problema u razumijevanju i implementaciji tehnologija u zemljama globalnog Juga. Vandana Shiva je ovo nazvala "monokul-

turom uma" koja je sveprisutna u kapitalističkoj logici globalizacije, a to dovodi do nastanka monotehnologije koja sebe, pogrešno, smatra jedinim validnim izborom (*Monocultures of the Mind*, 1993). Svjedoci smo kako ova "monokultura uma" dovodi do narušavanja ne samo noodiverziteta, već kroz eksploataciju i ekstrakciju resursa u svrhu povećavanja profita, i do ozbiljnog i skoro nepovratnog narušavanja biodiverziteta kroz klimatske promjene.

Kako bi mogli pričati o istinski jednakom i multipolarnom svijetu od ključnog je značaja omogućiti dvije stvari, a to su tehnološki i epistemološki, odnosno misaoni diverzitet

Upravo zbog ovoga je bitno postojanje organzacije kao što je WAICO, koja za cilj ima upravo borbu protiv "digitalnog kolonijalizma". Ovo se ogleda kroz programe koji imaju sistematski pristup unapređivanju institucija, njihovih regulacionih i insfrastrukturnih kapaciteta, transferu tehnologije i obrazovanju mladih talenata na poljima digitalnih tehnologija i njihovog upravljanja, te najbitnije, nenametanju svojih okvira i pogleda na svijet, kao i nenametanju smjera u kojem se treba razvijati ekonomija i tehnologija drugih država,

ZAKLJUČAK

Cilj ovog kratkog pregleda razvoja filozofske misli je bio da pokaže da se na tehnologiju ne može posmatrati kao fenomen koji se razvija i nastaje u "misaonom vakuumu", već na eksternalizaciju filozofije određene kulture. Na fenomen tehnologije ne može se posmatrati kao nešto što je odvojeno od prostora i vremena u kojem nastaje, te pravedniji svijet, kojem bismo trebali težiti, treba uzeti u obzir ovu činjenicu i prekinuti 500 godina staru tradiciju Zapada. To znači preispitivanje dosadašnjih postulata i razmišljanja na kojim se bazira naš pogled na prirodu, naše mjesto u njoj i samim tim na razvoj tehnologije. Tehnologija mora biti u službi ljudi, a ne u službi profita i bogatih pojedinaca. Engleski pisac C.S. Luis (Lewis) u svom djelu *The Abolition of Man* (1943) rekao je da "ono što zovemo čovjekovom nadmoći nad prirodom je, zapravo, nadmoć pojedinaca nad masama kroz iskorištavanje prirode." Smatram da je prigodno da esej zaključimo sa Konfucijevom mišlju koja u rečenici prikazuje suštinu ovog eseja: "Pravedan čovjek razmišlja o onome što je ispravno, sitan čovjek razmišlja o onome što donosi korist."

(AUTOR JE MAGISTAR FIZIKALNE HEMIJE I SARADNIK ISTRAŽIVAČKOG CENTRA ZA IZGRADNJU ZAJEDNICE ZAJEDNIČKE SUDBINE ČOVJEČANSTVA)